

Georges Bataille. *De dode*. Vertaald uit het Frans door Jan Versteeg. Arena

Het literaire werk van Georges Bataille (1897-1963) heeft een dubieuze reputatie, zoals weer eens bleek naar aanleiding van de toneelvoorstelling 'Bataille/bataille' van Frans Marijnen in Groningen. Moet het nu tot de literatuur of tot de pornografie worden gerekend? Voor het laatste pleiten de vele vrijmoedige, om niet te zeggen obscene passages die het bevat. Weinig perversies die gecatalogiseerd staan in Krafft-Ebings *Psychopathia Sexualis* ontbreken bij Bataille. Maar aan een perversie lijkt hij toch de voorkeur te geven: necrofilie.

In de onlangs - uitstekend - vertaalde novelle *Le mort*, waarop de Groningse voorstelling voor een deel is gebaseerd, is dat overduidelijk. Over alle seksuele uitspattingen ligt de schaduw van de dood. Dat begint al in het eerste hoofdstukje, waar een zekere Edouard dood neervalt. Daarna volgen we zijn geliefde, Marie, die slechts gekleed in een regenjas het huis verlaat om in een naburige herberg met enkele boerenknechten en een macabere 'graaf' een woeste orgie aan te richten.

Dat zij nog altijd in de ban van de dood verkeert, laat Bataille zien door middel van de vergelijkingen die hij gebruikt. In de herberg valt Marie, half dronken, op de vloer met 'het geluid van een dood dier'. In haar orgasme voelt zij zich niet meer gescheiden van haar - gestorven - Edouard, die zelfs weer tot leven lijkt te komen in de gedaante van de al genoemde graaf: voor Marie is hij niemand anders dan 'de geest van Edouard'. In zijn ogen leest zij 'de zekerheid van de dood' en de novelle eindigt met haar zelfmoord, waarna de graaf, zo wordt althans gesuggereerd, verdrinkt in een kanaal.

Voor een pornografisch verhaal is dat alles bij elkaar wel erg veel 'dood'. Het is zelfs de vraag of een necrofiel er nog genoeg aan kan beleven. Toch is dat het enige doel van pornografie: het veroorzaken van een zo groot mogelijke seksuele opwindning. Hoe opwindend *Le mort* in de praktijk kan zijn, laat ik graag aan de discretie van de lezer over. Maar Bataille is het kennelijk ook nog om iets anders te doen geweest, misschien zelfs alleen maar om iets anders.

Om te achterhalen wat precies, is het nodig ook het overige, niet literaire werk van Bataille erbij te betrekken. Bijvoorbeeld *L'érotisme*, zijn fundamentele studie over de erotiek uit 1957, die begint met de intrigerende uitspraak dat erotiek 'een bevestiging van het leven tot in de dood' zou zijn. Daarmee bedoelt hij dat in de erotische vervoering een grens wordt overschreden als in de dood. Niemand sterft echt aan zijn of haar orgasme, maar wel in overdrachtelijke zin. Vandaar dat men in Frankrijk over 'de kleine dood' pleegt te spreken.

Tegenover de dood staat de menselijke drang tot zelfbehoud, die zich manifesteert in arbeid, spaarzin, redelijk denken. Alles wat met de dood heeft te maken is dan ook van oudsher omgeven met allerlei verboden. Het merkwaardige aan de mens is echter dat hij tegelijkertijd last heeft van een verlangen zijn eigen verboden te overtreden. Van het totaal 'andere' dat de dood is, gaat blijkbaar een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit.

De meeste religies hebben dat goed begrepen. In hun cultus is doorgaans een geprivilegieerde ruimte vrijgemaakt, waarin de gelovigen - door deel te nemen aan het

offer - zich aan hun morbide verlangen kunnen overgeven, zonder er daadwerkelijk aan te sterven. Hetzelfde gebeurt volgens Bataille in de erotiek, die hij scherp onderscheidt van de alleen op de voortplanting gerichte seksualiteit; in de erotiek gaat het in de eerste plaats om de overtreding van het verbod.

Om die reden plaatst Bataille de erotische ervaring in het domein van het 'heilige', dat in de redelijke en arbeidzame twintigste eeuw zoveel van zijn plaats heeft moeten prijsgeven. Buiten de traditionele godsdienst bestaat het eigenlijk alleen nog in de kunst en in de literatuur. Vandaar dat in Bataille's literaire werk de erotiek zo prominent aanwezig is; via de seksuele uitpattingen van zijn personages wil hij zijn lezers laten delen in een 'heilige' ervaring die elders niet meer te vinden is.

De erotische scènes die hij met zoveel sombere wellust weet te schilderen, zijn eigenlijk altijd verkapte offerrituelen, waarbij de vrouw optreedt als slachtoffer, de man als offeraar. In *L'Érotisme* wordt de liefdesdaad ook expliciet zo beschreven: 'De minnaar tast zijn beminde vrouw niet minder aan dan de bloedige offeraar de mens of het dier dat wordt geslacht. In de handen van degene die haar overvalt wordt de vrouw van haar wezen beroofd. Met haar schaamte verliest zij de krachtige barrière die haar, door haar te scheiden van de ander, ondoordringbaar maakte; ruw opent zij zich voor het seksuele spel dat zich ontketent in de geslachtsorganen, zij opent zich voor het onpersoonlijke geweld dat haar van buitenaf overstroomt'.

Dat het ook in *Le mort* om een offerritueel gaat, blijkt opnieuw uit de vergelijkingen die Bataille gebruikt. Wanneer Marie door een van de boerenknechten op de grond wordt gedrukt, spreidt zij haar armen tot 'een kruis'. Een hoofdstuk verder wordt zij uitdrukkelijk een 'slachtoffer' genoemd en over de copulatie die dan volgt lezen we: 'In zijn traagheid deed het schouwspel aan het kelen van een varken of aan de graflegging van een god denken'.

Een verschil met de andere erotische teksten van Bataille is hier alleen, dat Marie's erotische doodservaring als het ware wordt uitgelokt door de dood van Edouard. Het offerritueel waaraan zij zich in de herberg blootstelt, beoogt in feite de band met hem vast te houden. *Le mort* zou men daarom, in de meest volledige zin van het woord, een tragische liefdesgeschiedenis kunnen noemen. Tragisch vanwege het offer dat wordt voltrokken, maar niet minder vanwege het echec daarvan. Hoezeer de erotische ervaring zich ook afspeelt in de ban van de dood, sterven doet Marie er niet aan - daar is, in het op een na laatste hoofdstuk, een 'flesje' met gif voor nodig.

Desondanks blijft *Le mort* een buitengewoon bevreedende tekst. Van een echt verhaal is amper sprake; wat we lezen is een opeenvolging van taferelen, waarin de gebeurtenissen in korte, felle, lyrische zinnen eerder worden opgeroepen dan beschreven. Ook ontbreekt alle psychologische diepgang. Niet minder bevreedend is de vormgeving van het verhaal: elk hoofdstuk neemt precies een bladzijde in beslag, de tekst is (op Bataille's aanwijzing) voorzien van een zwarte rouwrand en de titels staan, eveneens met zwart omkaderd, aan de onderkant.

Zijn het eigenlijk wel titels en hoofdstukken? Misschien kunnen de taferelen beter worden opgevat als de opeenvolgende staties van een bizarre particuliere kruisweg. Als dat zo is, dan zouden de *Geestelijke Oefeningen* van Ignatius van Loyola (waarvoor Bataille in *L'expérience intérieure* zijn bewondering heeft uitgesproken) tot

voorbeeld kunnen hebben gediend. Daarin wordt het lijdensverhaal van Christus in korte, lapidaire zinnen geëvoceerd om de jezuïet te helpen zich te verliezen in een vrome meditatie.

Van pornografie en necrofilie zijn we hier ver verwijderd, maar Bataille's bedoeling lijkt me opeens een stuk dichterbij gekomen. Wat hij moet hebben gehoopt is dat de voorbeeldige lezer zich op dezelfde manier zal 'verliezen' in een tekst als *Le mort*, teneinde in een 'heilige' mengeling van opwinding, schaamte en vrees ook een beetje - zoals Edouard, Marie en de graaf - te 'sterven'.

(*de Volkskrant*, 23-10-1992)